

Aktuálnost hodnot a tradic vzniku Československa

prof. JUDr. VÁCLAV PAVLÍČEK, CSc., dr. h. c.

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni,

emeritní profesor Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Abstrakt: Výročí 100 let od vzniku Československa je příležitostí zhodnotit jeho roli pro současnou českou státnost. Posoudit jeho hodnoty a tradice, které jsou oceňovány i zpochybňovány nejen v současnosti, ale bylo tomu tak i v minulosti. Základem československé státnosti se stala historická česká státnost. Bylo to vyjádřeno také v mírových smlouvách z roku 1919. Ideové základy československé státnosti vyjádřil a posléze prosadil prof. Masaryk svou politickou činností i teoretickými díly, počínaje Českou otázkou z roku 1895 až po Washingtonskou deklaraci v roce 1918. V ní vyjádřil také své představy o ústavních poměrech vznikající Československé republiky. Inspiroval se plebejskými tradicemi obrozeného českého národa a jeho státnosti i ústavními principy USA. Tento dokument měl přesvědčit americkou a světovou veřejnost o legitimitě vzniku československého státu jako demokratické republiky. Jeho koncepcí podpořili i další politici jako M. R. Štefánik, E. Beneš, A. Švehla a další. K hodnotám a tradicím Československa se hlásila česká společnost vždy v době politické a morální krize a mohou být inspirací i v současných poměrech.

Abstract: The 100th anniversary of the foundation of Czechoslovakia is a good opportunity for evaluating the state's role with respect to the present-day Czech statehood. An opportunity for assessing its values and traditions that are appreciated and disputed today as they were in the past. The foundation of Czechoslovak statehood is grounded on historical Czech statehood. This was also expressed in the 1919 peace treaties. The ideological foundations of Czechoslovak statehood were subsequently formulated and enforced by T. G. Masaryk through his political activities and theoretical work, starting with The Czech Question in 1895 and ending with the Washington Declaration in 1918. In the latter, Masaryk voiced his ideas about the constitutional framework of the newly-born Czechoslovak Republic. He drew inspiration from the plebeian traditions of the revived Czech nation and its statehoods, as well as from the U. S. constitutional principles. The document was to persuade the American and international public about the legitimacy of the foundation of the Czechoslovak state as a democratic republic. Masaryk's concept was supported by other politicians, e. g. M. R. Štefánik, E. Beneš, A. Švehla and others. Czechoslovakia's values and traditions were always professed by Czech people at times of political and moral crises and they may be inspiring in our time as well.

Klíčová slova: hodnoty státnosti, tradice, státní idea, Československo, T. G. Masaryk, Washingtonská deklarace, Česká republika

Key words: values, traditions, state idea, Czechoslovakia, T. G. Masaryk

1.

V příštím roce se bude připomínat 100 let od vzniku Československé republiky. Vedle vzpomínek na tuto zásadní státoprávní skutečnost pro emancipaci českého a slovenského národa lze klást otázku, proč oslavovat vznik již zaniklého státu. V posledních 25 letech jsme byli konfrontováni s tvrzením, že to byl státní útvar náhodný, umělý, vymyšlený Masarykem a jeho spolupracovníky, založený na falešné a neživotaschopné ideologii a proto nestabilní a předem určený k neúspěchu. Jaká je však skutečnost?

Československo bylo novou podobou historické české státnosti odlišující se od minulosti demokratickými principy svého uspořádání a republikánskou státní formou. Jeho územní základ tvořil historický český stát. Tak pojaly vytvoření Československa také vítězné mocnosti v mezinárodních smlouvách Versailleského systému. V preambuli smlouvy mezi čelnými mocnostmi spoje-

nými a sdruženými a Československem z 10. září 1919 (č. 508/1921 Sb.) se uváděly historické a vojensko-politické aspekty legitimující vznik a uznání Československa: „Hledíce k tomu, že spojení, které druhdy trvalo mezi bývalým královstvím českým, markrabstvím moravským a vévodstvím slezským z jedné strany a s ostatními územími bývalého mocnářství rakousko-uherského ze strany druhé navždy a zcela přestalo a (...) hledíce k tomu, že republika Československá vykonává skutečně svrchovanou moc na územích výše jmenovaných (...) potvrzující své uznání státu československého v hranicích určených, či ve hranicích, které jest je určití ve shodě s dnešní mírovou smlouvou s Rakouskem za člena rodiny národů, svrchovaného a samostatného...“ Proklamovala se tím také historická kontinuita české státnosti a vítězství českého historického státního práva.

Již v době války bylo dosaženo tohoto uznání nové podoby české státnosti mezinárodními smlouvami s ně-

kterými dohodovými spojenci. Francie tak učinila dekretem prezidenta Francouzské republiky z 16. 12. 1917 o autonomní armádě řízené Národním výborem „zemí českých a slovenských“. Itálie smlouvou uzavřenou jménem Československé národní rady M. R. Štefánikem 25. 4. 1918 a vládou Itálie podepsané jejím ministerským předsedou Orlandem. Podobně postupovala i Velká Británie a Rusko. Vznik Československa vybojovali v zahraničí Češi a Slováci na západní frontě i v Rusku. Nemalelou zásluhu měly i „krajanské spolky“ v mnoha státech světa, které k tomuto boji přispěly i významnou finanční pomocí.

2.

Myšlenka obnovené samostatné a plně suverénní české státnosti v podobě společného státu Čechů a Slováků nevznikla až v době války, ale postupně se formovala již od 19. století. Značně k tomu přispěl prof. Masaryk svou činností teoretickou i působením politickým. V teoretické oblasti můžeme sledovat kontinuitu ve formování jeho názorů od jeho České otázky vydané poprvé v roce 1895¹, na kterou navazovaly další jeho práce věnované tomuto tématu až k programové politické publikaci *Nová Evropa*, stanovisko slovanské a ústící do teoretického zdůvodnění nové československé ústavy v tzv. Washingtonské deklaraci, obě publikované až na sklonku války.

Samotná Česká otázka ovšem vznikla jako reakce na aktuální politické diskuze o státoprávních otázkách ve vídeňské poslanecké sněmovně v letech 1892–1893.² Pro svá stanoviska v této diskuzi byl německými nacionály tehdy obviněn z velezrady. Diskuze ukázaly také podstatný rozkol mezi českou politickou reprezentací „korunních zemí“. Na straně jedné aristokratickou částí, na straně druhé ostatními českými politiky vzešlymi především z plebejských vrstev.

Masaryk se v předmluvě k České otázce inspiroval Janem Kollárem s myšlenkou, že existence každého národa není nahodilá a má svůj smysl. Ztotožnil se také s Palackého úvahami o roli malého státu. Svě myšlenky formuloval v časopisu *Nová doba*, kde se zabýval etapami, zdroji a příčinami znovuzrození českého národa.

Průběh tohoto procesu vnímal jako historii kontinuity a diskontinuity hodnot českého národa a státnosti, které předcházely jejich pozdějšímu úpadku. Znovuzrozený český národ a rozvoj českého jazyka považoval za základ pro obnovení plně české státnosti. Sice proklamoval, že je odpůrcem přílišného historismu, ale zároveň uznával, že se nelze obejít bez poznání díla velkých osobností národního obrození jako Dobrovského, Kollára, Palackého, Havlíčka a dalších českých vlastenců, kteří formovali český národní program a vyjadřovali etapy jeho uskutečňování. Smysl

národního obrození spatřoval v navázání na minulost, uvědomění si přítomnosti a vytyčení úkolů pro budoucnost.

Již od osmnáctého století se proces probouzení českého národa vyznačoval výraznými odlišnostmi od podobných procesů jiných národů s Čechy sousedících. Masaryk se v zásadě ztotožnil s názorem, že to byl venkovský lid, který zachoval a udržoval český jazyk a byl jeho nositelem. Český národ tak znovu povstával z plebejských zdrojů. Habsburská protireformace zasáhla český jazyk i českého ducha. Proto bylo úkolem vytvořit svébytnou českou kulturu, českou literaturu a znovu povznést český jazyk. Poukázal přitom na vliv německé kultury a německé filozofie dějin, jakož i na revoluční ideje Francouzské revoluce, které přispěly k formování českého myšlení – od obecných všelidských idejí k slovanství a k češství. Již od generace Dobrovského a Kollára se začaly formovat jak pozitivní úkoly v českém národním programu, tak i negativní, tedy obranné principy, jak český národ bránit a zachovat.

Masaryk uváděl, že novodobá historie českého národa odkazuje na dobu reformační, spojenou s náboženskou svobodou a z těchto zdrojů pramení také svoboda národní a jazyková. Zdůrazňoval proto význam husitství, táborství, české reformace a myšlenek Chelčického jako kořenů českého obrození. Za rozhodující předěl a porážku reformace považoval bitvu u Lipan, nikoliv až bitvu na Bílé hoře. Po bitvě u Lipan došlo k zardoušení „ducha i těla“ reformace a byla nastolena šlechtická oligarchie, utuženo nevolnictví a byly zrušeny ideály humanity, příznačné pro husitskou revoluci. Bílá hora byla jen logickým důsledkem bitvy u Lipan a pozdějších procesů, které z ní vyplývaly.

Masaryk uváděl, že to byl Palacký, který tyto historické kořeny v polovině 19. století vyjádřil. U Palackého také oceňoval, že se mu podařilo získat pro českou věc část šlechty ve větší míře, než se to do té doby podařilo komukoliv jinému, a to přesto, že šlechta svým vychováním, tradicemi a částečně nečeským původem pojímala státoprávní program nenárodně, neslovansky a výrazně protirusky a reakčně katolicky. Tyto konstanty se nejvíce projevíly po revoluci 1848 v řádění bachovské reakce, a jak uváděl, v působení „bachovských husarů“.

Proti ustrašenectví, vyvolaném touto reakcí, které zasáhlo i Palackého, stavěl Masaryk demokratické hodnoty Havlíčka v jeho úsilí o svobodu myšlení a o společenské a církevní reformy. Dokládal, že pro Havlíčka proti ideám demokracie nestála monarchie, ale aristokracie. Proti církvi a teokracii hájil deistický josefinismus

V té době ostatně také Rieger věřil v možnosti demokratické monarchie a v návrhu Kroměřížské ústavy, na němž se podílel, chtěl zrušit výsady šlechty. V § 3 tohoto textu ústavy se uvádělo: „Všechny přednosti stavů, jakož i šlechty, jsou zrušeny.“ Církev měly být podrobeny obecnému společnickému zákonu a měla být nastolena rovnost všech náboženských vyznání (§ 14 návrhu). Také církevní sňatek měl být uzavírán až po sňatku občanském.³

¹ MASARYK, T. G. Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození. *Čas*, Praha: 1895. V dalším textu se opírám o znění této práce vydané v edici *České myšlení*. Praha: Melantrich, 1969.

² V dalším textu jsem využil některých částí svého příspěvku na konferenci věnované České otázce v roce 2015. Text příspěvku nebyl dosud uveřejněn a není mi známo, zda a kdy se tak stane.

³ Viz k tomu: URBAN, O. *Kroměřížský sněm, 1848–1849*. Praha: 1998.

Masaryk psal, že pro rakouský katolický episkopát v r. 1848 byla národnost zbytkem pohanství a český jazyk byl jazykem kacířským.

Nástup této bachovské reakce povzbudil v českých politicích jako odpověď na ni rusofilství, které bylo založeno již Dobrovským a Kollárem, a česká politická reprezentace v něm spatřovala obranu proti germanizaci.

Dále Masaryk v České otázce dovozuje jako poučení pro český národ potřebu opřít se o ideály humanitní, které zahrnují také hodnoty sociální spravedlnosti. Na myšlenky v České otázce pak navazoval svými díly: Naše nynější krize, Jan Hus, Karel Havlíček a později je rozvíjel v rozsáhlých knihách *Otázka sociální a Rusko a Evropa*.

Jeho myšlení je konzistentní a formuluje český národní program v měnící se Evropě v podobě, jak jej formuloval Palacký od doby, kdy vytyčil heslo „Kdyby nebylo Rakouska, museli bychom jej vytvořit“ ke zklamání z vývoje monarchie „Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm“. Českého historického státního práva jako politického programu se ujali buržoazní politici, vzešlí z plebejských kořenů.⁴

Úsilí vládnoucích kruhů monarchie a tlak německy mluvícího obyvatelstva ovlivnily zbytky státnosti historického celku Zemí Koruny české vytvořením německých žup v českých zemích, odmítnutím posledních dvou panovníků dát se korunovat za českého krále a zvýšením politického a národnostního útlaku. Vytvořily tím podmínky, aby česká reprezentace adekvátně reagovala. Tohoto úkolu se ujal Masaryk, teoreticky a politicky vyzbrojený svými publikovanými díly i politickou praxí v parlamentu s úsilím prosazovat slovanskou politiku na Balkáně. Již v době předválečné řadu myšlenek jeho politického programu zastávali i další čeští politici, s nimiž později Masaryk úzce spolupracoval. Patřil k nim např. Antonín Švehla, vůdce české agrární strany. Jeho životopisec O. Frankenberger připomíná Švehlův projev na Žofíně v roce 1909, kdy řekl: „Vše nám vzali, svobodu i volnost, víru i majetek, pošlapali lidská práva, z národa nezbyl tu nikdo, než ušlapaný, utýraný lid venkovský. Ztratili jsme šlechtu, odcizila se nám.“⁵ Taková stanoviska vytvořila atmosféru pro pozdější program rozsáhlé pozemkové reformy, formulované ve Washingtonské deklaraci. Také obsah pojmu českého národa se v průběhu staletí měnil. Dokonce ideový odpůrce Masaryka historik Josef Pekař uváděl, že národem se u nás rozuměla šlechta do 14. stol., v 18. a počátkem 19. století „skoro jen sedláci“.⁶

Co vedlo Masaryka k tomu, aby se postavil do čela národně osvobozené akce, stručně vyjádřil v úvodu ke své knize *Nová Evropa, stanovisko slovanské*, datované 15. lednem 1918 v Kyjevě.⁷ Vyjadřuje v ní úkoly národní revoluce a protirakouského odboje. Tuto programovou knihu začal psát za pobytu v Rusku v r. 1917 a její počátek a první verze byla publikována v časopisu československých legionářů ve městě Penza. Anglické a francouzské znění pak vyšlo ve Washingtonu. Analyzoval úkoly české politiky v nové geopolitické situaci a došel k závěru, že česká otázka je otázkou světovou a jen v tomto měřítku ji lze řešit. Ukazoval, že ve válce, která se stala světovou, jde o střet mezi silami demokratickými, představovanými Anglií, Francií a Spojenými státy a jejich spojenci včetně Ruska na straně jedné a jejich nepřáteli, které označil jako imperialistické, dobyvačné a teokratické, představované Němci, Rakousko-Uherskem a Tureckem, které jsou podporovány papežstvím. Pangermanismus a spojení císařského Německa s muslimským Bagdadem vyjadřuje strategické zájmy německé říše. Proto Masaryk vytyčuje program práva na sebeurčení malých národů s přesvědčením, že reorganizace východní Evropy je také programem států Dohody. V tomto díle se Masaryk vracel k myšlenkám z České otázky o potřebě napravit historické křivdy, které byly na Čechách spáchány nástupem rekatolizace, vyhnáním nekatolíků ze země a konfiskací jejich půdy. Historickým i přirozeným právem odůvodňoval též požadavek pozemkové reformy, jakož i myšlenku významu budování moderní české státnosti. „My staletí odvyklí jsme mít krále. Habsburkové nám vždy byli cizí; také aristokracie se národu odcizila, protože se přimkla k cizím Habsburkům.“ V poznámce k tomu dodává „Hrabě Czernin v řečeném memorandu, podaném Františku Ferdinandu žaluje na Čechy, že prý mají nejméně dynastického citu. My tu denunciaci českého šlechtice, jenž před lety se prohlásil za Němce, ochotně kvitujeme“.⁸ V souvislosti s předpokládanou pozemkovou reformou Masaryk připomněl, že česká aristokracie má podobné postavení jako prušti junkeři, kteří zkonfiskovali půdu Slovanům stejně jako „Rakousko a jeho šlechtičti spoluvníci v Čechách po bitvě na Bílé hoře. Výsledkem těchto a předcházejících krádeží v Čechách bylo, že vznikla panství, jejich rozloha se rovná malým německým státům. Jejich držitelé jsou většinou rakouského smýšlení“.⁹ Nikdo z řad šlechty se na obnově české státnosti v podobě Československa nepodílel. Masarykova slova byla potvrzena ještě 22. října 1918 deklarací vyhlášenou ve vídeňské sněmovně o neochvějně podpoře dynastii Habsburků, kterou přečetl H. Clam Martinic a jež byla podepsána Z. Lobkowiczem, F. Lichtensteinem, J. Chotkem, J. Nosticzem a F. Czerninem.

Používané heslo „co bylo ukradeno, musí být vráceno“ se objevovalo již v tehdejší době, ale směřovalo

⁴ Viz k tomu blíže MALÝ, K. České historické státní právo a státoprávní diskuse ve vídeňské poslanecké sněmovně (1892–1893). In *Pocta prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc. k 70. narozeninám*. Usp. JIRÁSKOVÁ, V., SUCHÁNEK, R. Praha: Linde, 2004, s. 44 a násl.

⁵ FRANKENBERGER, O. *Antonín Švehla, Idea československého státu*. Vydala Národní rada československá, 1936, KAPRAS, J., NĚMEC, B., SOUKUP, P., (eds), s. 326 a násl.

⁶ PEKAŘ, J. O smyslu českých dějin. *Rozmluvy*, Praha: 1990, s. 194.

⁷ MASARYK, T. G. *Nová Evropa, stanovisko slovanské*. Praha: nakl. G. Dubského, 1920.

⁸ Tamtéž, s. 176.

⁹ Tamtéž.

k zdůvodňování pozemkové reformy a také k restauraci poměrů před konfiskacemi pobělohorskými. Masaryk usiloval také o návrat potomků exulantů a jejich práva podílet se na důsledcích pozemkové reformy.¹⁰

Vedle práva na sebeurčení jako práva přirozeného se Masaryk dovolával také historického státního práva a oprávněnosti připojit Slovensko k českým zemím, s nimiž tvořily společný stát v době Sámovy říše i Velkomoravské říše. Reorganizace střední Evropy, jejímž výsledkem by byl vznik Polska, Československa a Jugoslávie, se měla stát spolehlivou oporou pro demokratické státy světa před teokracií a pangermanismem. Československý stát se měl v tomto konceptu stát součástí demokratické Evropy v její obraně proti teokratickým a autokratickým státům v čele s Německem.

Po odjezdu z Ruska, kde T. G. Masaryk formuluje své představy o nové Evropě z pohledu slovanského a zejména českého, se vrátil do USA. Ve spolupráci především se svými americkými přáteli – politiky, vědci, soudci, publicisty a dalšími osobnostmi zpracovává projekt budoucí ústavy československého státu, označený jako Prohlášení nezávislosti, které je známé jako Washingtonská deklarace. Různé etapy a návrhy při formulování tohoto programového dokumentu popsal prof. J. B. Kozák.¹¹

Masarykův návrh principů budoucí československé ústavy byl tak inspirován americkými ústavními ideami, čerpanými především z amerického Prohlášení nezávislosti. Originální text Washingtonské deklarace byl napsán anglicky a jeho cílem bylo přesvědčit americkou a světovou veřejnost o legitimitě vzniku budoucího československého státu a o jeho místě v mezinárodním společenství. J. B. Kozák také ukázal na inspiraci právě Českou otázkou.

V druhé části Washingtonské deklarace bylo proklamováno, že československý stát bude republikou. Ve snaze o pokrok a zaručení svobody svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, projevu, tisku a práva shromažďovacího a petičního bude součástí demokratických států světa. Církev měla být v republice odloučena od státu. Všeobecné hlasovací právo mělo být zárukou demokracie a zrovnoprávnění žen s muži se mělo uskutečnit v oblasti politické, sociální a kulturní. Menšinová práva měla být zajištěna poměrným zastoupením. Parlamentní republika měla využívat principy referenda a lidové iniciativy.

Prohlášení nezávislosti slibovalo provést dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy, uskutečnit pozemkovou

reformu pro domácí kolonizaci a zrušit šlechtické výsady. V závěru deklarace vyjadřovala víru v demokracii, svobodu a přesvědčení o vítězství demokracie nad teokracií.

Tento dokument byl přijat proto, aby přesvědčil dohodové spojence v závěrečné fázi války, kdy měla být překreslována mapa Evropy, o legitimitě požadavků založit a uznat československý stát. Tento účel uvedený dokument splnil. Také uvnitř státu podporovali mnohé Masarykovy myšlenky jeho spolupracovníci a žáci. Vůdce agrární strany A. Švehla dlouhodobě prosazoval pozemkovou reformu a její pozdější provádění formovala především tato strana, které stál v čele. Švehla se také ostře vyhraňoval proti aristokracii. Jiný Masarykův spolupracovník a žák E. Beneš ve své málo známé přednášce již v r. 1908 pro Národní stranu pokrokovou se zabýval národnostní otázkou.¹² Inspiroval se také svým pobytem ve Francii, kde byl svědkem ostrých zápasů o laický stát, a proto tehdy prosazoval ideje přirozeného práva, aby zajistily českému národu jeho svobodu a sebeurčení.¹³ Masaryk a jeho stoupenci proti moci aristokracie, oligarchie a moci církve stavěli republiku s plebejskými rysy, odluku církve a státu, kde by církev byla zbavena světské moci a stát by odmítl konstantinovský model státu a církve. K úkolům státu mělo také patřit plnění sociálních funkcí, neboť podle Masarykových slov již jako prezidenta by sociální péče neměla být jen věcí dobročinnosti a almužnictví.

Vzdor těmto skutečnostem však vliv Washingtonské deklarace na vytváření ústavních poměrů doma byl malý. Její text nebyl uveden ani mezi „Dokumenty našeho osvobození“,¹⁴ které byly publikovány již počátkem roku 1919 a shrnovaly nejvýznamnější programy a normy, které podobu státu utvářely. Český vychází Washingtonská deklarace až v třicátých letech. Její význam však spočívá v tom, že vyjadřuje Masarykovy představy o žádoucích poměrech československého státu a jeho víru v moderní pojetí demokracie, založené na těch myšlenkách, které vyjádřil již v České otázce.

Mnoho z Masarykových představ o utváření ústavního systému se nenaplnilo a v některých směrech jeho reformní návrhy byly zmařeny. V době krize české společnosti se však vždy ozývaly hlasy, které požadovaly vrátit se ke zdrojům československé státnosti, formulovaných Masarykem.

3.

Zápas o státní ideje vložené do základů demokratických a republikánských principů obnovené české státnosti formulovaný především Masarykem probíhal již v době, kdy

¹⁰ Na tuto problematiku jsem upozornil ve statích: *Právní problematika restituace velkého pozemkového majetku šlechty a spory o českou státní ideu*, která byla publikovaná samostatně i jako předmluva ke knize Josefa Bandy: *Restituace majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*, nakladatelství Tuláček, Praha: 2013; a též autor *Ústava ČR v evropském kontextu, tradice státnosti, suverenita a problém odpovědnosti*. In GERLOCH, A., KYSELA, J. a kol. *20 let Ústavy České republiky, ohlédnutí zpět a pohled vpřed*. Plzeň: 2013, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., s. 51 a násl.

¹¹ KOZÁK, J. B. *T. G. Masaryk a vznik Washingtonské deklarace v říjnu 1918*. Melantrich, Praha: 1968.

¹² Beneš, E. *Otázka národnostní*, knižnice Politické čtení, Praha: 1909.

¹³ Beneš, E. *Volné myšlenky*, k vydání vybrali J. Haubelt a J. Kristek, nakladatelství Orego, rok vydání neúveden, patrně 2004.

¹⁴ Viz MERHAUT, C. *Dokumenty našeho osvobození*. Nakladatel B. Kočí, 1919.

působil jako hlava státu. Ve svých polemických vystoupeních na to upozorňoval např. historik J. Slavík.¹⁵ Nadšení ze vzniku republiky a jejích hodnot přesto působilo i na Masarykovy ideové odpůrce, k nimž patřil např. historik J. Pekař. Ve své práci *Bílá hora* z roku 1921 napsal, že po skončení třicetileté války až jedna třetina království byla pustá, ležela ladem a zarostla lesem. Naproti tomu rostly v Praze i na venkově nádherné stavby šlechtických paláců, kostelů a klášterních rezidencí a stavěla se skvělá barokní Praha. Podle Pekaře triumfovala tehdy „nová Čechie, Čechie několika tisíců či spíše set osob, jejíž moc a lesk vyrůstá z ruin statisíců“.¹⁶

Spor o to, co převzít z předchozího vývoje české státnosti, co odmítnout a k čemu se přihlásit, probíhal mezi historiky, právními historiky, v legislativě i v judikatuře. Jednou z osobností, o které se rozhořel spor, byl Albrecht z Valdštejna v souvislosti s přípravou oslav Valdštejnova jubilea v roce 1934. J. Slavík v článku „Slavit Valdštejna nebo Prokopa Holého?“ také v reakci na vývoj názorů J. Pekaře napsal: „Kdo byl Albrecht z Valdštejna? Čech rodem, ale s českým národem necítící. Renegát přesvědčení národního i náboženského. Nezkrotný kariérista, zradivší víru otců, aby mohl zbohatnout sňatkem se zámožnou katoličkou. Jeden z největších hrabivců, kteří se zločinným způsobem obohatili z pobělohorské pohromy.“¹⁷ Slavík porovnával dvě události v Chebu – zavraždění Valdštejna v roce 1634 a „chebského soudce“ z roku 1432, kdy vyslanci basilejského koncilu uznali požadavek husitů vedených již Prokopem Holým v záležitosti svobodné náboženské diskuze. Husitská revoluce úspěšně prosadila svou suverénní moc ve vztahu ke koncilu i císaři a přiměla je k partnerství také v oblasti náboženského dialogu. Nositelem této revoluce a české státnosti byla tehdy zejména nižší šlechta a města. Obě události v Chebu z hlediska české státnosti byly kontrádní a spor o tradice a hodnoty vyjádřené husitstvím nebo protireformací trvá dosud.

Princip rovnosti měl být uskutečněn zákony rušícími šlechtické tituly a další stavovské výsady (zákon č. 68/1918 Sb. byl přijat ještě před návratem Masaryka do republiky), volební právo žen uplatněné již ve volbách do obcí v roce 1919, uznání slovenštiny jako úředního jazyka na Slovensku (zákon č. 64/1918 Sb.) i řada zákonů připravujících a uskutečňujících pozemkovou reformu).

Pro judikaturu ohledně recepce starého práva v nových podmínkách bylo charakteristické usnesení pléna Nejvyššího správního soudu z 19. 3. 1919, č. prez. 73/18, které odmítlo aplikovat beze změny čl. 19 zákona č. 142 z roku 1867, v záležitostech práv menšin, neboť se česká politická reprezentace na formulaci tzv. prosincové ústavy z roku 1867 nepodílela. Někteří soudci tohoto soudu

tehdy prosazovali stanovisko, že v oblasti jazykových práv je třeba odmítnout ústavní vývoj trvající 300 let a obnovit stav před „oktrobrem“ ústavních poměrů po bitvě na Bílé hoře. Mnohé z těchto sporů v legislativě i v judikatuře vyřešila ústavní listina z roku 1920.

V dalším ústavním vývoji se ideje a praktické kroky po tzv. Mnichovské dohodě a v době protektorátu usilovaly o restauraci předchozích poměrů. Takové tendence provázené antisemitismem a rasismem vedly k smrtelnému ohrožení existence českého národa.

Proto dekretální normotvorba v době války i poválečný vývoj do února 1948 se znovu vracely k idejím, které T. G. Masaryk a jeho spolupracovníci vtělili do základů Československa. Blízkému spolupracovníku Masaryka E. Benešovi, jako prezidentu republiky v exilu, se podařilo získat pro myšlenku obnovy a obrany Československa širokou koalici demokratických sil. Předsedou exilové vlády se stal Msgr. Dr. Jan Šrámek, zakladatelská osobnost a dlouholetý předseda katolicky orientované Československé strany lidové a jejich vládu podporovala široká koalice politických sil středu a levice včetně komunistů. Odboje domácího i zahraničního se účastnilo i několik jednotlivců z řad aristokracie. Sjednotili se na programu obnovy československé státnosti. Jednota protinacistické koalice skýtala naději, že po jejím vítězství se prosadí i mezinárodní záruky suverenity malých a středních států, jak s nimi počítal Masaryk. Vnější vlivy spojené s rozpadem protinacistické koalice neumožnily v této cestě pokračovat. Česká společnost s tím byla konfrontována nejvýrazněji v roce 1968 při pokusu vrátit se k uskutečňování idejí pluralitní demokracie.

Současné diskuze, legislativa i judikatura se znovu zabývají problematikou hodnot a směřování české státnosti. Zásadní zvrat společenských poměrů v roce 1989 znovu vrátil do různých oblastí veřejného života aktuální význam myšlenek Masaryka a jeho druhů. Rozpad Československa ukázal, že základem československé státnosti byla historická česká státnost. Brzo po tomto zásadním zvratu se v publicistice i politice znovu zpochybňovaly hodnoty, na nichž bylo Československo vybudováno. Zamlčují se faktory, které vedly k neodvratnému rozpadu habsburské monarchie, jež popírala historickou českou státnost, adorují se představitelé monarchie a její politická struktura.

Česká společnost se k hodnotám demokracie a humanity formulovaných Masarykem vracela vždy, když usilovala v důsledku politické a morální krize o nápravu společenských poměrů. V poválečném období to bylo především v roce 1968 i bezprostředně po listopadu 1989. Masarykův ucelený program může být inspirací i pro současnost, když se sice mnohé ve světě změnilo, ale konstantními zůstávají hodnoty státnosti, jako záruka stability a právní jistoty pro občany i českou společnost.

¹⁵ Viz k tomu blíže SLAVÍK, J. *Iluze a skutečnost*. Praha: Academia, 2000, zejména s. 165 a násl.

¹⁶ PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. Praha: Rozmluvy, 1990, s. 232.

¹⁷ Tamtéž, SLAVÍK, J., s. 186.